

Forrás: <http://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2018/05/zavodszky-geza-labnyomaink-a-tortenelemben-08-03-12/>

Závodszy Géza

Lábnyomaink a történelemben

E sorok írója a hetvenes évek közepén, orosz-lángszínű Wartburgjával Spanyolországban barangolva az Escorialt is célba vette. A kolostortemplom főhajója alatt, a királyok és infánsok pantheonjában, a fehér márványszarkofágok során haladva, a félhomályban fölsejlett az Árpádok hétszer vágott címerpajzsa. Közelebb lépve a fölirat is olvashatóvá vált: MARIA DE UNGARIA. Mária magyar királyné márványkoporsója előtt álltam. Miért futott át rajtam borzongás, miért éreztem meghatottságot? Függetlenül attól, hogy Mária királyné mindössze hat évet élt Magyarországon – bár több jel is utal arra, hogy kötődése a reneszánsz Magyarországhoz Brüsszelben is megmaradt. S függetlenül attól, hogy ki hogyan értékeli a Habsburg dinasztia áldásos vagy áldatlan szerepét a magyar történelemben.¹

Pethő Sándor, a kolozsvári egyetem végzős hallgatója, a vallás- és közoktatásügyi minisztérium ösztöndíjasa mintegy hetven évvel korábban, 1907 karácsonyán belépett Nápoly legnagyobb, XIII. században épült templomába, Szent Januárius (San Gennaro) dómjába. Professzorának, atyai barátjának, Márki Sándornak küldött levelében a nápolyi karácsonyest szeretetteljes sugárzásáról ír, és míg a *"láthatatlan chorusból hangzó orgonajáték lágy melódiája ujjongó férfitenor kíséretében"* egész lelkét áthatja, IV. Ince pápa sírja mellett megpillantja a föliratot: ANDREA CAROLI UBERTI PANNONIAE REGIS F. NEAPOLITANOR. REGI [etc.], azaz magyarul: *„Andrásnak, Károly Ubert [Hubert] Pannónia királya fiának, a nápolyiak királyának, kit felesége, Johanna ármánya és kötele megölt, Orso Minutolo [nápolyi kanonok] kegyessége ide elhelyezett, nehogy a király teteme temetetlen maradjon, és a gonosz tett az utódok előtt el legyen fődve [...]". „Boldogtalan magyar királyfi" – sóhajt föl hazánkfia –, aki e napfényes országban szőtted fényes álmaidat koronáról és szerelemről, itt pihensz hát hitvesed cselszövényéből."*²

A kitűnő tollú újságíró, esszéistát, sokfelé tájékozódó történészt a Magyar Nemzet megalapítása és a lap antináci szellemiségének képviselője emelte a történelmi személyiségek közé. A fiatal Pethő Dózsa Györgyről, II. Rákóczi Ferencről, az 1848/49-es szabadságharcról könyvet író Márki Sándor szellemi poggyászával csatlakozott ifjabb Andrassy Gyula köréhez. 1919 után legitimista lett, mint Andrassy, a Habsburg dinasztia restaurációjának híve, azt a hiú reményt táplálva, hogy a jogfolytonosság alapján lehetőség nyílik a történelmi Magyarország helyreállítására. Másfelől vallotta, hogy Magyarország szuverenitásának és területi integritásának legeltökéltebb harcosa Kossuth Lajos volt.³

1938-ban, az Anschlusst követően minden megváltozott. A 75 milliós nemzetiszocialista Német Birodalom határos lett Magyarországgal – 1938. augusztus 25-től megjelent a Magyar Nemzet. *„A régi gyepüket, hűbéres kis országokat és*

határőrvidékeket helyettesítő restaurációs és dunai koncepció [...] már a múlté” – üzent a szerkesztő az olvasónak. A restauráció programja megbukott. Nyilasok, újlabancok külföldi szerkezetű vetőgéppel hintik el az idegen eszme magjait „[...] ma Rákóczi és Kossuth hagyatékából föllüktető intranzigencia jelenti a magyarság számára az élővizek egyedüli forrását.”⁴ Ezek akkor a szó szoros értelmében életveszélyes mondatok. Barátját és munkatársát, a vitriolos tollú Lendvai Istvánt (írói álneve: Nomád) a Déli pályaudvar mellett 1939. december 28-án leütötték. Pethő Sándor a kormányra gyakorolt német nyomás következtében 1940-ben megválni kényszerült a laptól. Még az év augusztusában autóbaleset áldozata lett. Lendvai Istvánt a nyilasok 1944-ben elfogták és 1945 márciusában meggyilkolták.

Miként találkozott *magyarok lábnyomaival* Itália földjére lépve egy pályakezdő fiatal történész az 1900-as évek elején – utóbb közvélemény formáló hiteles személyiség –, aki meghatottságát vagy büszkeségét olykor iróniával leplezte? *„Micsoda érzéssel nézhette az első magyar ezt az örökké egy s örökké változó arcát a természetnek, mikor például a brentai expedícióra indult?”* – teszi föl a kérdést. A magyarok új és új serege keresi föl *„Istennek szent földjét”*, Itáliát, ezer esztendő óta. *„Buzgó templomlátogató volt ugyan az a merész csapat is, mely először itatta meg lovát a Pó vizében, s melynek históriáját sírva emlegetik többek között a bolognai Santo Stephano vagy a Róma melletti subiaco-i kolostor annalesei”*, meglehet azonban, hogy éppen azon magyarok egyikének unokája *„hívő keresztényként kísérte el Asztrikot zarándokújtjára a Szent Koronával”*. Vajon hány magyar pihenhetett ki fáradalmait a Szent István alapította menhelyen azoknak utódai közül, akikről Liutprand az Antapodosisban rémületes dolgokat mesélt? *„S azóta e dicső országot mi magyarok is járjuk szakadatlanul, fegyvercsörgés közt, fekete lobogó alatt, mint Nagy Lajos bosszuló hadserege, tündérfényes diadalmenetenben, mint római császár, Zsigmond magyar kísérete, a renaissance különös ihletével, mint Janus Pannonius, lelke nagyravágyó gondolataival, mint Bakócz Tamás, tudásra áhítva, mint Szenczi Molnár Albert és Zrínyi, a reformer vizsgáló, éles szemével, mint Széchenyi [...]”⁵*

A váratlan találkozás Endre magyar királyfi és calabriai herceg síremlékével Pethő Sándort újabb zarándoklatra ösztönözte. Érzéseiről így számolt be professzorának: *„Magyar vitézeknek dicsőséggel földbe temetett csontjai és azok nagy lelkeinek munkái (Zrínyi) engem sem hagytak aludnom, az év utolsó napján [1907-ben] eljöttem Aversába, hol a rémes gyilkosság történt, szent helyeink egyikére, hogy lerójam a késő ivadék és a magyar historikus kegyeletét e fiatal magyar herceggel szemben, őseinkkel szemben, kik itt is, és mindenütt a dicsőség sugármezejébe öltözködtenek. Vakító illúziókkal szememben és szívemben léptem át a Porta Capuanát: sóhajtó várromokat, felhőbe hanyatló omladékokat képzeltem én e helyen [...] Aversa, "a te tetőd a diadalmak büszke tetője", oly előkelő helyet szorítottál magadnak nemzeti történelmünk dicsőséges lapjain.”* Ami Aversában Pethőt fogadta, eloszlatta az ábrándos képeket, mert – mint csalódottságában kissé igaztalanul írja – a nagyjából épségben fönmaradt várból *„az olaszok sokszor durva, de mindig kegyetlen realizmusából”* lovassági kaszárnya lett. Reználtan teszi hozzá: az illúzióit vesztett magyar utazó néhány soldo fejében meghallgathatja

a népi emlékezetben megőrzött történetet az utcai énekes előadásában a magyar hercegről, szerelemről és koronáról. „A büszke önérzet száll szívedbe, ha hallod e dalt, mert nagy királyunk bosszuló hadjáratának apotheosisa az, ki elemészthetetlen betűkkel, vérrel írta nevét Nápoly és Szicília történetébe.”⁶

A történetírás természetéről, tárgyáról és módszeréről egymással felelő nézetek, meghatározások születtek legalább 2500 év óta, amint születnek, ütköznek napjainkban is. E rövid írásnak azonban nem célja történelemelméleti kérdések vitatása. Csupán megragadtuk az alkalmat, hogy felhívjuk a figyelmet arra, hogy a történelem művelése egyszersmind az érző emlékezet ápolása. Létezik persze posztmodern kánon⁷ csakúgy, mint annak kritikája: „[...] minden posztmodern kísértés ellenére úgy véljük, hogy a történelem a múlttal azonos, s nem a róla szóló különféle, a jelen szempontjait a múltra erőltető narratívákról szól [...]”⁸

Fontos azonban, amit a pozitvizmust meghaladó angol filozófus, Robin G. Collingwood ma már klasszikusnak számító munkájában ír, nevezetesen, hogy „a történeti tudás sajátos tárgya [...] a gondolkodás: nem a dolgok, amelyekről gondolkodtak, hanem a gondolkodás maga.”⁹ Mindenki történész – mondja –, aki valaha történelmet tanult. Hangsúlyozza viszont, hogy az embert a többi élőlénytől ugyan a gondolkodás különbözteti meg, de mindnyájan érző lények vagyunk, és a tudást érzelmeinkkel színezve osztjuk meg. Ebből egyenesen következik: ahogyan a tudást gyarapítjuk, hasonlóképpen kell gondoznunk, gazdagítanunk a ránk bízottak érzelmi életét, mert a történelem reflexiója nemcsak gondolat, hanem élmény és érzelm, és a nemzet közösségét ez élteni.¹⁰ Érezzünk és tűnődjünk tehát a kassai Szent Erzsébet székesegyház kriptájában vagy az ozorai várkastély reneszánsz hangulatú udvarán csakúgy, mint egy ismeretlen katonasírja láttán, eltűnt középkori falu csonkán árválkodó tornya előtt! Büszkélkedjünk bátran honfitársaink tárgyi és szellemi alkotásaival! Keressük hódolattal, kegyelettel elődeink lábnyomát a Kárpát-medencében és azon kívül!

Nagy a felelőssége ebben a sokszor „tudományosságában” is suta és „önkritikus” történelemtanításnak.

JEGYZETEK

¹ ORTVAY Tivadar (1914): *Mária, II. Lajos magyar király neje 1505–1558*. Magyar történeti életrajzok. Magyar Történelmi Társulat, Budapest

² Magyar Tudományos Akadémia Kézirattára. Márki Sándor hagyatéka. Ms 5164/613

³ Vö.: ZÁVODSZKY Géza (2010): A múlt felelőssége. Pethő Sándor Kossuth-képe. *Történelemtanítás (XLV.) Újfolym I. évf. 2. sz.*

<http://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2010/05/zavodszky-geza-a-mult-felelossege-petho-sandor-kossuth-kepe/> [Letöltés: 2017. 04. 16.]

⁴ Kell-e függetlenségi párt? *Magyar Nemzet*, I. évf. 1938. december 18.

⁵ MTAK Ms 5164/606

⁶ MTAK Ms 5164/613

⁷ GYÁNI Gábor (2003): *Posztmodern kánon*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest. Uő. (2010): Az elveszített múlt. A tapasztalat mint emlékezet és történelem. (Tanulmányok.) Nyitott Könyvműhely, Budapest.

⁸ PRITZ Pál (2011): Krausz Tamás könyvéről. Lenin. Társadalomtudományi rekonstrukció. *Századok*, 145. évf. 1. sz. 234. lábjegyzetben. HERMANN Róbert – KARSAI László – PRITZ Pál, illetve GYÁNI Gábor vitája (2013). *Századok*, 147. évf. 3. sz. 793–803.

Závodszy Géza: Lábnyomaink a történelemben

⁹ COLLINGWOOD, Robin G. (1987): *A történelem eszméje*. Gondolat Kiadó, Budapest, 372.

¹⁰ Vö.: ZÁVODSZKY Géza (2008): *Miért tanítunk történelmet?* In: *Historia et schola*. (Tanulmányok.) Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 7–9.